

INFORMACIJA

o zaključenju pregovora Crne Gore sa zemljama Evropskog udruženja slobodne trgovine u cilju potpisivanja Sporazuma o slobodnoj trgovini

Evropsko udruženje slobodne trgovine (EFTA¹) osnovano je januara 1960, kao reakcija na stvaranje Evropske ekonomske zajednice². Naime, potpisujući Štokholmsku konvenciju, tadašnjih sedam zapadnoevropskih zemalja (Ujedinjeno kraljevstvo, Austrija, Danska, Norveška, Portugalija, Švedska i Švajcarska) nije se saglasilo sa posleratnim konceptom evropske ekonomske integracije, kako su to zamišljale i u dužem razdoblju provodile šest zemalja zapadne Evrope³. U tom periodu EFTA zemlje posebno su bile protiv stvaranja Carinske unije i liberalizacije pristupa tržištu poljoprivrednih proizvoda. Pored pomenutih, sedam zemalja, EFTA-i su pristupile Finska 1961, Island 1970. i Lihtenštajn 1991. Ujedinjeno kraljevstvo i Danska su postale članice Evropske zajednice 1973. (zajedno sa Irskom) i prestale biti članice Organizacije. Portugal je takođe napustio članstvo 1986. Konačno, Finska i Austrija su napustile Organizaciju 1995, kada su postale članice Evropske unije. **Danas EFTA ima četiri članice – Island, Lihtenštajn, Norvešku i Švajcarsku.**

Područja aktivnosti EFTA-e definisana su kroz Štokholmsku konvenciju, Sporazum o evropskom ekonomskom prostoru (*European Economic Area - EEA*) i Sporazumima sa trećim zemljama, i to na sledeći način:

- *Štokholmska konvencija*, koja je na snazi od 3. maja 1960. godine, reguliše odnose između EFTA zemalja;
- *Sporazum EEA* (na snazi od 1. januara 1994.) reguliše učešće zemalja EFTA na unutrašnjem tržištu EU. EEA obrazuje integrisano tržište, najveće na svijetu od oko 380 miliona potrošača, i odnosi se na: a) četiri slobode kretanja roba, ljudi, usluga i kapitala, b) horizontalne mjere važne za četiri slobode (socijalna politika, zaštita potrošača, prirodna sredina, statistike, zakon o preduzećima) i c) područja aktivnosti izvan četiri slobode (na primer, istraživanje i razvoj, informativni servis, turizam i dr.). Principi EEA sporazuma su: jednakost postupka, nediskriminacija i jednaki konkurentski uslovi;
- *Sporazumi sa trećim zemljama* inicirani su Geteburškom deklaracijom 1990. godine. U pitanju je zajednička deklaracija o kooperaciji i sporazumi o slobodnoj trgovini i liberalizacija trgovine sa zemljama koje nijesu EU članice.

Sekretarijat EFTA-e je najznačajnije tijelo Organizacije i smješten je u Ženevi. Zemlje članice na ekspertskom nivou se sastaju jednom mjesečno i dva puta godišnje na ministarskom nivou⁴.

¹ The European Free Trade Association

² Evropska ekonomska zajednica osnovana je 1957. godine. U pitanju je današnja EU.

³ Tri zemlje Beneluksa, Francuska, Italija i Nemačka.

⁴ Na ministarskom nivou zemlje EFTA-e se najčešće sastaju u junu i decembru.

ROBNA RAZMJENA I STRANE DIREKTNE INVESTICIJE

EFTA države su na devetom mjestu u svijetu po obimu robne razmijene, a značajni su učesnici i u oblasti trgovine uslugama i stranih direktnih investicija (SDI). EFTA je zaključila 20 sporazuma o slobodnoj trgovini sa ukupno 29 partnerskih zemalja izvan EU. U tom smislu, preko 80% ukupne EFTA trgovine čine preferencijalni trgovinski sporazumi⁵. Zemlje iz regiona koje su potpisale sporazume sa EFTA-om su Albanija, Hrvatska, Makedonija i Srbija, dok su tokom 2011. pregovori otpočeti, i još uvijek nisu okončani, sa Bosnom i Hercegovinom.

Prema konačnim podacima MONSTAT-a Crna Gora je sa zemljama EFTA-e u 2010. ostvarila robnu razmjenu u vrijednosti od 21,8 miliona €, od čega se na uvoz odnosi 19,4 miliona € (što čini 1,17% ukupnog uvoza⁶ koji je Crna Gora ostvarila u 2010. godini), a na izvoz 2,3 mil € (0,70% ukupnog izvoza⁷ koji je Crna Gora ostvarila u 2010.).

Ako posmatramo po zemljama potpisnicama EFTA sporazuma, Crna Gora je sa **Švajcarskom** ostvarila najveću trgovinsku saradnju. U 2010. godini ostvarena je robna razmjena u vrijednosti od 19,5 miliona €, od čega se na uvoz odnosi 17,3 miliona €, dok se na izvoz odnosi 2,2 miliona €.

Sa **Norveškom** je ostvarena robna razmjena u vrijednosti od 2,03 miliona € (uvoz je iznosio 1,9 miliona €, dok je izvoz bio u vrijednosti od 132,1 hiljade €).

Robna razmjena Crne Gore sa **Lihtenštajnom** bila je u vrijednosti od 102,5 hiljada € i pomenuta vrijednost ostvarena je po osnovu uvoza. Isto tako ukupno ostvarena robna razmjena sa **Islandom** ostvarena je po osnovu uvoza, i iznosila je 120,3 hiljade €.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a za period januar-avgust 2011. ukupno ostvarena robna razmjena sa zemljama EFTA-e je 16,9 miliona €, od čega uvoz⁸ 8,8 miliona € (tj. 0,85% ukupno ostvarenog uvoza Crne Gore), izvoz⁹ 8,1 miliona € (2,75% ukupno ostvarenog izvoza Crne Gore za pomenuti period).

Crna Gora je sa **Švajcarskom** ostvarila najveću trgovinsku saradnju. U prvih 8 mjeseci 2011. godine ostvarena je robna razmjena u vrijednosti od 16,3 miliona €, od čega se na uvoz odnosi 8,3 miliona €, dok se na izvoz odnosi 7,9 miliona €.

Sa **Norveškom** je ostvarena robna razmjena u vrijednosti od 496,4 hiljada € (uvoz je iznosio 430,4 hiljada €, dok je izvoz bio u vrijednosti od 66 hiljada €).

Robna razmjena Crne Gore sa **Lihtenštajnom** bila je u vrijednosti od 85,6 hiljada € (uvoz je iznosio 30,1 hiljade €, dok je izvoz bio u vrijednosti od 55,5 hiljada €).

Sa **Islandom** je ostvarena robna razmjena po osnovu uvoza, i iznosila je 81 hiljada €.

⁵ EFTA-4, EU-27, 29 izvan EU o slobodnoj trgovini zemalja partnera.

⁶ Ukupan uvoz koji je Crna Gora ostvarila u 2010. vrijednosno je iznosio 1.657,3 miliona €.

⁷ Ukupan izvoz Crne Gore u 2010. je bio 330,4 miliona €.

⁸ Ukupan vrijednost uvoza Crne Gore za period januar - avgust 2011 iznosio je 1.190,1 miliona €.

⁹ Ukupna vrijednost izvoza Crna Gore za period januar - avgust 2011 iznosila je 289,5 miliona €.

Iz podataka MONSTAT-a, uočava se da je Crna Gora sa Švajcarskom ostvarila najveću trgovinsku saradnju, ali i da robna razmjena sa EFTA zemljama nema visoko učešće u ukupnoj robnoj razmjeni Crne Gore sa svijetom. Takođe, **prema podacima Uprave carina**, neznatan je udio uvezenih proizvoda sa porijeklom iz EFTA zemalja. Ovaj podatak značajan je jer je uslov za dobijanje preferencijalnog tretmana porijeklo proizvoda. Dalje u tekstu dat je, po glavama Carinske tarife, tabelarni prikaz obračunate vrijednosti carine i ukupnih dažbina na uvoz roba iz zemalja EFTA sa porijeklom iz EFTA-e, za period 2009-2010. godine i period prvih šest mjeseci 2011. godine.

Glave 1-24 Carinske tarife

Godina	Carina	Ukupno obračunate dažbine
2009	2.395,38	9.143,77
2010	535.38	1018.59
2011 za prvih šest mjeseci	67,88	156,35

Izvor, Uprava carina Crne Gore

Glave 25-97 Carinske tarife

Godina	Carina	Ukupno obračunate dažbine
2009	47576.92	7819895.31
2010	45410.84	1714189.68
2011 za prvih šest mjeseci	14,961.75	404,712.34

Izvor, Uprava carina Crne Gore

Prema podacima CBCG ukupne strane direktne investicije¹⁰ (SDI) iz EFTA zemalja u 2010. godine bile su u vrijednosti od 68,4 miliona € što je u odnosu na ukupne SDI za 2010. u procentima 10,64%. Po zemljama ukupne SDI su bile: Švajcarska 64,7 miliona €, Norveška 3, 5 miliona €, Lihtenštajn 248,3 hiljade €, dok SDI iz Islanda nije bilo.

Ukupno uloženo u banke i preduzeća¹¹ je 11,1 miliona € (po zemljama: Švajcarska 8,9 miliona €, Norveška 2,2 miliona €, Lihtenštajn 2,9 hiljada €), po osnovu prodaje nepokretnosti u Crnoj Gori ukupno je ostvareno 31,1 miliona € (po zemljama: Švajcarska 29,7 miliona €, Norveška 1,2 miliona €, Lihtenštajn 245,4 hiljade €), dok je po osnovu interkompanijskog duga (ulaganje stranog kapitala koji ne povećava osnovni kapital) ukupno ostvareno 23,0 miliona € (Švajcarska 22, 9 miliona €, Norveška 153,1 hiljade €).

Za period januar-jun 2011. godine SDI¹² iz EFTA zemalja bile su u vrijednosti od 13,8 miliona € (Švajcarska 13,7 miliona €, Norveška 81,2 hiljada €, Island 2,7 hiljada €, i Lihtenštajn 9,8 hiljada €).

Ukupno uloženo u banke i preduzeća¹³ je 4,98 miliona € (po zemljama: Švajcarska 4,98 miliona €, Norveška 1,5 hiljada €), a po osnovu prodaje nepokretnosti u Crnoj Gori ukupno je ostvareno

¹⁰ Ukupna vrijednost SDI u 2010. je iznosila 643,1 miliona €.

¹¹ Ukupno uloženo u banke i preduzeća u 2010. je 260,2 miliona €.

¹² Ukupna vrijednost SDI u periodu januar - jun 2011. iznosila 226,8 miliona €.

¹³ Ukupno uloženo u banke i preduzeća za period januar - jun 2011. Iznosio je 86,2 miliona €.

5,9 miliona € (po zemljama: Švajcarska 5,8 miliona €; Norveška 64,6 hiljada €; Island 2,7 hiljada €; Lihtenštajn 9,8 hiljada €).

REZULTAT PREGOVORA CRNE GORE I ZEMALJA EFTA-e

Pregovori o zaključenju Sporazuma o slobodnoj trgovini sa članicama EFTA-e, započeti su na inicijativu Crne Gore, a u skladu sa preporukom Evropske komisije. Prva runda održana je 30. i 31. marta 2011. godine u Podgorici, dok je druga runda pregovora održana, nakon mjesec dana, 19. i 20. maja u Lihtenštajnu. Nastavak druge runde pregovora, organizovan je u Podgorici kroz dva odvojena sastanka i to sa predstavnicima Švajcarske 30. juna i 1. jula vezano za pristup tržištu osnovnih i prerađenih poljoprivrednih proizvoda, i predstavnicima Islanda i Norveške 7. i 8. jula o.g. u dijelu pristupa tržištu riba i ostalih morskih proizvoda. **Pregovori Crne Gore sa članicama EFTA-e zaključeni su u Podgorici 8. jula 2011. godine.**

Pregovorima je koordiniralo Ministarstvo ekonomije, dok su u pregovarački proces bile uključene sledeće institucije: Ministarstvo finansija, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za intelektualnu svojinu i Uprava carina. Nakon okončanja pregovora, Ministarstvo ekonomije je u koordinaciji sa resornim ministarstvima i Sekretarijatom EFTA-e, izvršilo detaljnu analizu i konsolidovanje EFTA tekstova. **Sporazum će biti potpisan na Ministarskoj konferenciji EFTA-e 14. novembra 2011. godine, u jednom originalu na engleskom jeziku, nakon čega slijedi njegova ratifikacija od strane svih potpisnica. Sporazum bi trebalo da bude u punoj primjeni od 1. jula 2012. godine.**

Predmet pregovora bio je osnovni tekst Sporazuma (FTA) sa aneksima, bilateralni sporazumi o poljoprivredi koji čini sastavni dio FTA, kao i pregovori vezano za pristup tržištu roba koji su bili obuhvaćeni kroz FTA i bilateralne sporazume (**Prilog 1 uz Informaciju**: Sporazum o slobodnoj trgovini između EFTA zemalja i Crne Gore sa pratećim dokumentima). Imajući u vidu značaj liberalizacije tržišta, u Informaciji je posebno napravljen osvrt na dobijene i date koncesije (Aneks I,II i III i bilateralni sporazumi).

Tabela EFTA dokumenata

Dokumenta koja su bila predmet pregovora na engleskom jeziku		Prevod dokumenta na crnogorski jezik	Nadležna institucija
26686	EFTA_GVA-26686-v7-ME_FTA_-_Main_Agreement	Sporazum o slobodnoj trgovini između Crne Gore i EFTA zemalja	Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo finansija, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za intelektualnu svojinu i Uprava carina
25506	EFTA_GVA-25506-v8-ME_FTA_-_Annex_I_-_Excluded_Products	Aneks I, u skladu sa članom 7, proizvodi koji se izuzimaju	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
25505	EFTA_GVA-25505-v8E-EFTA-Montenegro_-_Draft_Annex_II_Processe d_Agricultural_Products	Aneks II, u skladu sa članom 7, prerađeni poljoprivredni proizvodi	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
25508	EFTA_GVA-25508-v5-EFTA-Montenegro_-_Draft_Annex_III_Fish_and_other_Marine_Products	Aneks III, u skladu sa članom 7, riba i ostali morski proizvodi	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
25518	EFTA_GVA-25518-v7-EFTA-Montenegro_-_Draft_Annex_IV_Trade_Facilitation	Aneks IV, u skladu sa članom 14, trgovinske olakšice	Uprava carina
25519	EFTA_GVA-25519-v9-ME_FTA_-_Annex_V_-_Mandate_for_Sub-Committee	Aneks V, u skladu sa članom 15, mandat potkomiteta za pravila o porijeklu, carinske procedure i trgovinske olakšice	Uprava carina
26288	EFTA_GVA-26288-v7-EFTA-Montenegro_-_Draft_Annex_VI_IPR	Aneks VI, u skladu sa članom 23, zaštita intelektualne svojine	Zavod za intelektualnu svojinu
28667	EFTA_GVA-28667-v5-ME_FTA_-_Annex_VII_-_Transitional_Arrangement	Aneks VII, prelazne odredbe	Ministarstvo ekonomije
28712	Norway-Montenegro – Draft Agreement on Agriculture	Sporazum o poljoprivredi između Crne Gore i Norveške,	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
28713	Iceland-Montenegro – Draft Agreement on Agriculture	Sporazum o poljoprivredi između Crne Gore i Islanda i	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
28714	Switzerland-Montenegro – Draft Agreement on Agriculture	Sporazum o poljoprivredi između Crne Gore i Švajcarske	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja

Osnovnim tekstom Sporazuma obrađene su sledeće oblasti: Trgovina robama i carinska pitanja; Zaštita intelektualne svojine; Investicije, ulaganja, usluge i javne nabavke; Plaćanje i kretanje kapitala; Trgovina i održivi razvoj; Zajednički komitet i rešavanje sporova.

Vezano za **carinska pitanja** ovaj Sporazum je bitan zbog opredijeljenosti Crne Gore da primjenjuje regionalnu konvenciju o Pan Euro-Mediterranskim preferencijalnim pravilama porijekla roba. Naime, u osnovnom tekstu Sporazuma, u članu 8 definisano da se primjenjuje ova konvencija.

Aneks IV, u skladu sa članom 14¹⁴, trgovinske olakšice - Pomenutim Aneksom definisano je da će Strane, u cilju služenja interesima svojih poslovnih zajednica, ali i stvaranja trgovinskog okruženja koje će omogućiti da se koriste pogodnosti koje nudi EFTA Sporazum, postupanje nadležnih organa razvijati na sljedećim načelima: transparentnosti, efikasnosti, pojednostavljenja procedura, usklađenosti i dosljednosti trgovinskih postupaka, promociji međunarodnih standarda, dosljednosti vezano za primjenu multilateralnih instrumenata, korišćenja informacionih tehnologija, visokih standarda javnih usluga, saradnji carinskih i drugih organa na granici unutar Strana. U tom smislu na zahtjev, carinskog ili drugog organa Strane, ali i uvoznika i izvoznika i proizvođača, Strane će razmjenjivati informacije vezano za različita carinska pitanja.

Aneks V,¹⁵ u skladu sa članom 15, mandat Podkomiteta za pravila o porijeklu, carinske procedure i trgovinske olakšice - Članom 15 osnovnog Sporazuma, definisano je da je mandat Podkomiteta utvrđen Aneksom V. Nadležnosti Potkomiteta su razmjena informacija, ocjena napretka u primjeni carinskih pitanja, priprema i koordinacija stavova Strana. Pored pomenutog, Podkomitet pruža pomoć Zajedničkom komitetu u vezi sa implementacijom Aneksa IV, kao i sledećim članovima FTA: član 7 - koji se odnosi na obuhvat trgovine robama, član 8 - koji tretira pravila porijekla i administrativnu saradnju, član 9 – carine, član 10 – količinska pitanja i član 14 - trgovinske olakšice.

Aneks VI, u skladu sa članom 23, zaštita intelektualne svojine - Za potrebe ovog Sporazuma, izraz “intelektualna svojina” obuhvata autorska prava, uključujući i zaštitu kompjuterskih programa i prikupljanja podataka, kao i srodna prava, žigove roba i usluga, geografske oznake za robe, uključujući imena porijekla roba i oznake porijekla za robe i usluge, industrijski dizajn, patente, biljne sorte, topografije integrisanih kola, kao i neotkrivene informacije. Ovaj Aneks predviđa da će Strane osigurati adekvatnu i efikasnu zaštitu prava intelektualne svojine, ne samo kroz svoje zakonodavstvo i prihvatanjem odredbi STO Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS), već i kroz potpisivanje međunarodnih konvencija koji regulišu predmetnu materiju.

¹⁴ Članom 14 FTA, koji se odnosi na trgovinske olakšice, dogovoreno je da u cilju olakšavanja trgovine, a u skladu sa odredbama Aneksa IV, učini sljedeće: (a) pojednostave procedure u vezi sa trgovinom robom i pratećim uslugama; (b) unaprijedi međusobna saradnja u izradi i primjeni međunarodnih konvencija i preporuka u vezi sa olakšavanjem trgovine; i (c) obezbijedi saradnja, po ovom pitanju u okviru Zajedničkog komiteta.

¹⁵ Potkomitet se sastaje prema potrebi. Saziva se na zahtjev Zajedničkog komiteta, predsjedavajućeg Potkomiteta na svoju inicijativu ili zahtjev neke od Strana. Svaka Strana ima pravo da bude zastupljena u Potkomitetu. Potkomitet djeluje na bazi konsenzusa.

Aneks VII, prelazne odredbe veže se za članove 12, 13, 18 i 19 FTA, koji se tiču sporazuma Svjetske trgovinske organizacije, kao i član 8 koji se odnosi na Konvenciju o preferencijalnim pravilima porijekla. Pomenuti Aneks definiše da su Strane saglasne, da dok Crna Gora ne postane punopravna članica STO-a, dio sporazuma STO smatraće se dijelom EFTA Sporazuma i primjenjivati će se po principu *mutatis mutandis*. U pitanju su sledeći STO sporazumi: Sporazum o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera, Sporazum o tehničkim barijerama u trgovini i Sporazum o subvencijama i kompezatornim mjerama. Takođe, dogovoreno je da Strane neće primjenjivati antidampinške mjere predviđene GATT-om¹⁶.

Bilateralni sporazumi o poljoprivredi, čine sastavni dio Sporazuma o slobodnoj trgovini tj. zaključuju se kao dodatak FTA između EFTA zemalja i Crne Gore. Svaka EFTA zemlja je sa Crnom Gorom zaključila sporazum o trgovini poljoprivrednim proizvodima na bilateralnoj osnovi. Ti sporazumi čine dio instrumenata za uspostavljanje zone slobodne trgovine. Odnose se na trgovinu poljoprivrednim proizvodima klasifikovanih u glavi 1 do 24 HS sistema, koji nisu uključeni u Aneksu II (Prerađeni poljoprivredni proizvodi) ili Aneksu III (Ribe i ostali morski proizvodi), ali obuhvataju Aneks I osnovnog Sporazuma (Proizvodi koji se izuzimaju).

PRISTUP TRŽIŠTU ROBA

EFTA zemlje su ovim Sporazumom odobrile asimetrične koncesije u korist Crne Gore vezano za osnovne poljoprivredne proizvode i prerađene poljoprivredne proizvode . U dijelu pristupa tržištu riba i ostalih morskih proizvoda Crna Gora je dobila potpuno slobodan pristup tržištu EFTA-e, dok to nije slučaj sa tržištem Crne Gore.

Pristup tržištu roba - dio koji se odnosi na FTA

U dijelu **pristupa tržištu industrijskih proizvoda Crne Gore**, imajući u vidu da je SSP-om predviđena potpuna liberalizacija od 1. januara 2013. godine, crnogorski predlog nije podrazumijevao definisanje Liste izuzeća. Može se reći i da je to slučaj sa tržištem EFTA-e. Naime, od strane EFTA zemalja, tržište nije liberalizovano samo za manji broj proizvoda iz glave 35¹⁷-bjelančevinske materije, modifikovani skrobovi, lijepilo i enzimi, kao i glave 38¹⁸-razni proizvodi hemiske industrije (vidi **Aneks I, u skladu sa članom 7, proizvodi koji se izuzimaju**). Međutim, ako posmatramo sa aspekta klasifikacije STO i EU, pobrojani proizvodi iz Glave 38, koji su navedeni u Aneksu I, spadaju u poljoprivredne proizvode¹⁹.

Kada je u pitanju **tržište poljoprivrednih proizvoda** predmet pregovora bili su:

- proizvodi koji neće biti uključeni u Sporazum tj. koji se izuzimaju,
- prerađeni poljoprivredni proizvodi - PAPs i
- ribe i ostali morski proizvodi.

¹⁶ Veza član 19 FTA

¹⁷ 35.01; 35.02; 35.05

¹⁸ 38.09; 38.23

¹⁹ Sporazum o poljoprivredi - Aneks I, obuhvat proizvoda

Aneks II, u skladu sa članom 7, prerađeni poljoprivredni proizvodi - za prerađene poljoprivredne proizvode (PAPs)²⁰ EFTA zemlje će imati, za skoro sve proizvode iz ovog Aneksa, isti tretman kakav je Crna Gora dogovorila sa EU ali nakon isteka tranzicionog perioda. Smanjenje carina će početi od dana stupanja na snagu Sporazuma, zatim 1. januara 2013. i 1. januara 2014. godine. Dogovoreno podrazumijeva, potpunu liberalizaciju crnogorskog tržišta od 1. januara 2015. S druge strane EFTA je za crnogorske proizvode obezbijedila isti tretman kakav je dogovorila sa EU, ali bez tranzicionog perioda, što predstavlja visok stepen liberalizacije već u prvoj godini implementacije Sporazuma. Ovakav pristup značajan je imajući u vidu da EFTA zemlje sa EU periodično dodatno liberalizuju svoje tržište, tako da dogovoreno podrazumijeva dodatnu liberalizaciju i za Crnu Goru paralelno sa EU. Jedino ograničenje, i zašto se ne može reći da je dogovoren potpuno liberalan pristup tržištu EFTA u dijelu PAPs-a, odnosi se na način preračuna carinske stope. Naime, kod jednog broja proizvoda, stopa će zavisi od sastava proizvoda, odnosno od tretmana kako se kroz Sporazum tretiraju sirovine u dijelu carinskih stopa od kojih se sastoji proizvod. Takođe, EFTA zemlje će za proizvode porijeklom iz Crne Gore, primjenjivati tretman koji nije manje povoljan od onog koji je odobren EU, a kako EFTA sa EU periodično dodatno liberalizuje svoje tržište, isto će se odnositi i na Crnu Goru.

Aneks III, u skladu sa članom 7, ribe i ostali morski proizvodi - Vezano za pristup tržištu riba i ostalih morskih proizvoda, prvobitni predlog EFTA-e podrazumijevao je obostranu liberalizaciju tržišta. Imajući u vidu značaj ovog sektora ovaj predlog nije bio prihvatljiv za Crnu Goru. Pregovori su okončani, u Podgorici, 7. i 8. jula 2011. godine. Stupanjem na snagu Sporazuma, EFTA će liberalizovati svoje tržište riba i ostalih morskih proizvoda,²¹ dok to neće biti slučaj sa tržištem Crne Gore. Naime, stupanjem na snagu Sporazuma Crna Gora će spustiti svoje stope na nulu za manji broj proizvoda, i to samo za one ribe koje se ne proizvode i ne izlovljavaju kod nas. S druge strane, za najveći broj riba tržište će biti liberalizovano najranije za 5 godina. Liberalizacija se ne odnosi na pastrmku i konzervisane sardine, sardele i papaline²², gdje će stope biti smanjene za 50% i nakon isteka tranzicionog perioda od 5 godina. Napominjemo da će EFTA nakon isteka tranzicionog perioda imati nešto povoljniji tretman u odnosu na dogovoreni sa EU, ali i da je Crna Gora dobila povoljniji tretman od EFTA-e u odnosu na dogovoreno sa EU.

Tokom pregovora dogoreno je da će se liberalizacija tržišta riba vršiti fazno, ito:

(a) carine za proizvode sa porijeklom koje spadaju u kategoriju A će biti eliminisane u pet jednakih godišnjih faza, sa početkom od 1. jula 2012.godine i sa završetkom 1. januara 2016. godine;

²⁰ U pitanju su sledeća podpoglavlja: 0403, 0501, 0502, 0505, 0507, 0508, 0510, 0710, 0711, 0901, 0902, 1302, 1401, 1404, 1516, 1517, 1508, 1520, 1521, 1522, 1702, 1704, 1803, 1804, 1805, 1806, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2101., 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2201, 2202, 2203, 2205, 2207, 2208, i 2209. Lista prerađenih poljoprivrednih proizvoda definisana je zakonodavstvom Evropske unije.

²¹ Aneksom koji se odnosi na ribe i ostale morske proizvode, definisano je da Švajcarska i Lihtenštajn neće spustiti stope za dio proizvoda koji služi za ishranu životinja a mogu sadržati ribu i ostale morske proizvode (ex 0511. 91; ex 15.04; ex 1516.10; ex 2301.10; ex 2301.20; ex 2309.90).

²² 0301 91 10; 0301 91 90; 0302 11 10; 0302 11 20; 0303 21 10; 0303 21 20; 0304 19 15; 0304 29 15; 0305 49 45; 1604 13

(b) carine za proizvode sa porijeklom koje spadaju u kategoriju B će biti eliminisane u sedam jednakih godišnjih faza, sa početkom od 1.jula 2012.godine i sa završetkom 1. januara 2018. godine;

(c) carine za proizvode sa porijeklom koje spadaju u kategoriju C će biti smanjivane do nivoa navedenog u Tabeli 3 u pet jednakih godišnjih faza, sa početkom od 1. jula 2012. godine i sa završetkom 1. januara 2016. godine;

Pristup tržištu roba – dio koji se odnosi na bilateralne sporazume

Vezano za bilateralne sporazume, predmet pregovora bili su osnovni poljoprivredni proizvodi. Od strane EFTA-e odobrene su asimetrične koncesije u korist Crne Gore, a sporazumi će biti potpisani bilateralno sa Islandom, Norveškom i Švajcarskom. Kada je u pitanju Sporazum sa Švajcarskom, Sporazum će se primjenjivati i na Lihtenštajn sve dok je na snazi Sporazum o carinskoj uniji od 29. marta 1923. između Švajcarske i Knjaževine Lihtenštajn.

Pregovori sa Norveškom i Islandom zaključeni su 20. maja 2011. Pregovori sa Švajcarskom okončani su u Podgorici 1. jula 2011.

Pomenuti bilateralni Sporazumi sadrže Liste izuzeća za koje su odobrene koncesije, dok će se za proizvode kojih nema na listi primjenjivati MFN stope. Crna Gora je prilikom odobravanja koncesija vodila računa da one, uglavnom, ne budu veće od koncesije koje su odobrene Evropskoj Uniji.

Norveška je odobrila Crnoj Gori koncesije kroz smanjenje stopa za izvoz paradajza, krastavaca, pečurki, maslina, paprike, špargle, krompira sječenog u komade ali dalje nepripremljenog i malina. Pored toga mandarine, grožđe, lubenice, breskve, nektarine, borovnice, kivi, maslinovo ulje, vino i voda mogu plasirati na tržište Norveške se bez carina.

S druge strane na bazi norveških zahtjeva **Crna Gora je odobrila koncesije kroz smanjenje carinskih stopa** za ovčije ikozje i živinsko meso, za određene vrste sireva sa geografskim porijeklom, žive biljke, cvijeće i drveće. Pored pomenutog tržište je liberalizovano za pečurke, za sojino ulje koje nije za ljudsku ishranu, za mineralnu i gaziranu vodu bez dodatka šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje, za votku, neke voćne rakije kao i za hranu za pse i mačke.

Island je liberalizovao tržište za prirodni med, crni i bijeli luk, špargle, lisičarke, spanać, masline, povrće blanširano i smrznuto (grašak, pasulj i kukuruz šećerac), za sve vrste voća, brašno, griz, slad, skrob, maslinovo ulje, za konzervirano voće i povrće, džemove, sokove, mineralnu i gaziranu vodu bez dodatka šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje, vino, stočnu hranu, duvan i cigarete. **Crna Gora je odobrila koncesije kroz smanjenje važećih stopa** za ovčije i kozje meso, i određene vrste sira sa geografskom oznakom porijekla. Pored pomenutog tržište je liberalizovano za sušeno jagnjeće meso kao i za mineralnu i gaziranu vodu bez dodatka šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje.

Kad su u pitanju pregovori sa **Švajcarskom** (Švajcarska je pregovarala u ime Lihtenštajna) pregovori su uspješno završeni imajući u vidu da je Švajcarska Crnoj Gori dala povoljnije

koncesije nego drugim zemljama sa kojima je potpisala Sporazum i to za paradajz, krastavac, grožđe, breskve i nektarine, pečurke i iste se ogledaju u odobrenju bescarinskih kvota.

Koncesije u vidu nulte carinske stope ili bescarinske kvote **Crnoj Gori odobrene su** za značajan broj proizvoda i to: med, povrće (krompir, paradajz, luk, karfiol, brokoli, grašak, pasulj, kupus, paprike, krastavce, maline, pečurke i dr), voće (mandarine, grožđe, lubenice, nektarine, breskve, maline, borovnice, kivi, urme, ananas, avokado, kajsije, trešnje, višnje, jabuke, kruške i dr.), kikiriki, maslonovo ulje, masti i ulja koja nisu za ljudsku ishranu, dio suhomesnatih proizvoda, prerađevine od voća i povrća, biskviti, voda (mineralna i gazirana sa i bez dodatka zaslađivača) pjenušava i slatka vina, pivo, duvan, cvijeće (sječeno i cvjetni pupoljci) i ostale žive biljke i dr. Napominjemo da za manji broj gore pobrojanih proizvoda²³, carinske stope nisu u potpunosti liberalizovane, već da su zavisno od perioda izvoza, snižene u odnosu na MFN.

Najsloženiji pregovori vođeni su u dijelu dobijanja koncesija za vino, jer trenutno Švajcarska vodi pregovore sa EU oko dodatnih koncesija i nisu spremni, u ovoj fazi, da liberalizuju tržište vina za EU jer je Švajcarska značajan proizvođač vina. I pored pomenutog Crna Gora je dobila nultu stopu za šampanjac i slatka vina. Takođe, Crnoj Gori omogućeno je korišćenje kvota koje su dodjeljene članicama STO, iako mi još uvijek nemamo taj status. U ovom slučaju carinska zaštita je mnogo manja nego u okviru MFN stopa, pa tako u okviru kvote za STO članice carina u vidu posebnih dažbina iznosi oko 65 centi po boci, dok carinska stopa iznosi i preko 100% za pojedine vrste vina.

Crna Gora je Švajcarskoj odobrila koncesije u vidu sniženja carinskih stopa za sljedeće proizvode, jagnjeće meso, goveđe meso, dimljeni i sušeni proizvodi, mlijeko, pavlaka, jogurt, puter, neke vrste sireva koji se proizvode u Švajcarskoj, suhomesnate proizvode, prirodni med, prerađeno voće (jagode, kupine maline), povrće (blanširano i sušeno), voćne sokove, mineralnu i gaziranu vodu bez dodatka šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje, krompir, jabuke, kruške, paradajz, pečurke, i dr. Pored pomenutog tržište je liberalizovano za svinjsko meso, surutku, jezgrasto voće, tropsko voće, vodu (mineralnu i gaziranu sa i bez dodatka zaslađivača) i fermentisana pića (jabukovača, kruškovača i dr.). Važno je istaći da se prilikom odobravanja određenih sniženja carinskih stopa vodilo računa da te stope ne budu niže od onih koje su odobrene Evropskoj Uniji kroz SSP, osim za neke vrste sireva koji se proizvode samo u Švajcarskoj. Takođe, prilikom odobravanja koncesija crnogorska strana imala u vidu činjenicu da su cijene švajcarskih proizvoda znatno veće od crnogorskih, tako da će ti proizvodi i pri odobrenim sniženim carinskim stopama biti i dalje skuplji od crnogorskih, ukoliko se budu uvozili u Crnu Goru.

ZNAČAJ POTPISIVANJA SPORAZUMA SA EFTA ZEMLJAMA

Potpisivanje ovakve vrste Sporazuma predstavlja značajan institucionalni osnov koji će omogućiti dalji razvoj i unaprijeđenje trgovinske, ali i ekonomske saradnje sa svim zemljama EFTA-e i pristup donatorskim fondovima. Potpisivanje Sporazuma je bila i jedna od preporuka Evropske komisije, pa time ima značaj u kontekstu evropskih integracija Crne Gore.

²³ Npr. cvijeće, crni luk i praziluk, karfiol i brokuli, salata, šargarepa, cvekla, rotkvica, patlidžan, paprika, spanać, kukuruz šećerac, masline, kao i ostalo povrće konzervirano, jezgrasto voće i voćni sokovi.

Imajući u vidu činjenicu da su EFTA zemlje na devetom mjestu u svijetu po obimu robne razmjene, a značajni su učesnici i u oblasti trgovine uslugama i SDI, kao i da preko 80% ukupne EFTA trgovine čine preferencijalni trgovinski sporazumi, kao i da su ovim Sporazumom odobrene asimetrične koncesije u korist Crne Gore, očekivanja su da će se usled liberalizacije trgovine povećati, ne samo obim ukupne spoljne trgovine, već će se i poboljšati struktura izvoza Crne Gore. Za crnogorske proizvođače to će istovremeno značiti veću otvorenost i izraženu potrebu jačanja konkurentske snage. Pri tome, crnogorski potrošači će imati mogućnost šireg izbora kvalitetnih proizvoda i po povoljnijim cijenama. Zaključivanje Sporazuma je šansa ne samo za proizvođače i izvoznike, već i šansa za privlačenje novih stranih investicija i jačanje ukupnih kapaciteta u integracijama Crne Gore u međunarodnu ekonomiju.

Sporazum o slobodnoj trgovini sa EFTA članicama će omogućiti i povoljniji pristup tržištima evropskih zemalja sa stanovišta porijekla proizvoda. Osim toga, Sporazumom će se stvoriti neophodni preduslovi za primjenu tzv. SAP+ kumulacije, posebno ako se zna da su zemlje EFTA-e, a naročito Švajcarska, jedan od najvećih trgovinskih partnera EU. Sporazum će omogućiti Crnoj Gori da kumulira porijeklo sa zemljama EFTA-e i tu robu stavi u slobodan promet u EU bez naplate carine. Takođe, vezano za pravila porijekla, Sporazumom je definisana primjena Pan Euro-Mediteranske konvencije o preferencijalnim pravilama o porijeklu. Na ovaj način zemalje Zapadnog Balkana uključuju se u sistem kumulacije porijekla, čije potpisnice su pored zemalja Mediterana, zemlje EU i zemlje EFTA-e.